

propius sim, si quid agatur: idque intellexi cum tibi, tum Quinto fratri placere; an abeam²⁰ Cyzicum. Nunc, Pompei, quoniam nihil impertisti tuæ prudentiæ ad salutem meam, quod aut in me ipso satis esse consilii decrerat, aut te nihil plus mihi debere, quam ut præsto esses; quoniamque ego proditus, inductus, conjectus in frandem, omnia mea præsidia neglexi; totam Italiam, in me erectam ad me defendendum, destitui & reliqui; me, meos meis tradidi inimicis, insepultante & tacente te; qui si non plus ingenio valebas quam ego, certe timebas minus: si potes, erige afflictos, & in eo nos iuva: sin omnia sunt obstructa, id ipsum fac ut sciamus: & nos aliquando aut objurgare, aut comiter consolari desine. Ego si tuam fidem accusarem, non me potissimum tuis testis crederem: meam amentiam accuso, quod a te tantum amari, quantum ego vellem, putavi: quod si fuisset, fidem eandem, curam majorem adhibuisses, me certe ad exitium præcipitantem retinuisses; istos labores, quos nunc in naufragiis nostris suscipis, non subisses. Quare fac, ut omnia ad me perspecta & explorata perscribas; meque, ut facis, velis esse aliquem; quoniam qui fui, & qui esse potui, jam esse non possum; & ut his literis non te, sed me ipsum a me esse accusatum putes. Si qui erunt, quibus putes opus esse meo nomine literas dari, velim conscribas, curesque dandas. Dat. xiv. Kal. Sept.

²⁰ *Cyzicum*] In Asiam. Quod faciam, sint. Epist. 15. & 16. *Manutius*. De Cyzico nisi mihi tuæ literæ spem aliquam ostende- urbe; vide supra, epist. 13.

CICERO ATTICO SAL.

XVI. **T**OTUM iter mihi incertum facit expectatio literarum vestrarum Kal. Sext. ¹ datarum, ² non aliud aliquid. Si spes erit, Epirum; sin minus, Cyzicum, aut aliud

¹ *Datarum*] Quas a te, ut opinor, eo die datas, expecto. Et Kal. Sext. scripsisse Atticum putabat; quod, cum ex veteri consuetudine senatus Kalendis haberetur, statim, senatu dimisso, quid actum esset eo

die de Ciceronis re, scripturus Atticus videbatur. *Manutius*.

² *Non aliud aliquid*] Totum hoc abest a libro m. f. & recte, ut opinor. *Ursin*. Retine, cur? dictum oportuit.

aliud quid sequemur. Tuæ quidem literæ, quo sæpius a me leguntur, hoc spem faciunt mihi minorem; quod cum ³ lectæ sunt, tum id, quod attulerunt ad spem, infirmant; ut facile appareat, te & consolationi servire, & veritati; idque te rogo plane, ut ad me quæ scis, ut erunt; quæ putabis, ita scribas, ut putabis. Dat. xii. Kal. Sept.

³ *Leſæ*] Malim sic: *Quod cum lectæ sunt*, certi nihil afferrent: quorum alterum ad con-
solationem, alterum ad veritatem. *Idem*.
infirmitas. Ut sit, *Leſæ*, quia spem ostenderent meliorum rerum; *infirmitas*, quia

CICERO ATTICO SAL.

XVII. **D**E Quinto fratre nuntii nobis ¹ tristes, nec varii, venerant ex ante diem Non. Jun. usque ad prid. Kal. Sept. Eo autem die ² Livinejus, ³ M. Reguli libertus, ad me a Regulo missus venit. Is omnino mentionem nullam factam esse nuntiavit: sed fuisse tamen sermonem ⁴ de C. Clodii filio: istque mihi tum a fratre literas attulit. Sed postridie ⁵ Sextii pueri venerunt, qui a te literas attulerunt, non tam exploratas a timore, quam sermo Livineji fuerat. Sane sum in meo infinito mœrore sollicitus, & eo magis, quod Appii ⁶ quæstio est. Cætera, quæ ad me eisdem literis scribis de nostra spe, intelligo esse languidiora, quam alii ostendunt. Ego autem, quoniam non longe ab eo tempore absumus, in quo res dijudicabitur, aut ad te conferam me, aut etiam nunc circum hæc loca commorabor. Scribit ad me fra-

Tom. VIII.

X

ter,

¹ *Tristes*] Nuntiabatur enim, reversum ex Asia provincia reperundarum accusatum iri. Supra, ep. 8. *Manutius*.

² *Livinejus*] De quo Fam. XIII. 60.

³ *M. Reguli*] Reguli prænomen fuit Lucius, ut bene monuerunt docti viri. Vide F. Ursin. comment. de famil. Rom. in familia Livineja: *Grævius*.

⁴ *De C. Clodii filio*] Accusatores fore Q. fratris C. Clodii filium: eum, qui postea Milonem accusavit, C. Clodio, Publii fratre, natum. *Manutius*.

⁵ *Sextii*] P. Sextii tribuni plebis designati, pro quo extat oratio. *Idem*.

⁶ *Quæstio*] Publicis iudiciis exercendis, quæ Quæstiones dicebantur, præficiantur quotannis Prætores, qui & Quæstiores inde vocabantur. Cum autem hæc Cicero scribebat, Appius Clodius designatus erat Prætor, ut docet Dio, eique obtigerat, ut hinc con-
jicimus, Quæstio de pecuniis repetendis. Itaque verebatur Cicero, ne valde periculo-
sum esset Q. fratris causam dicere de pecuniis repetendis, quarum audierat eum postu-
larum iri; Appio Claudio Prætor, qui erat Quinto, propter ipsum Ciceronem, inimicif-
simus. *Bohus*.

ter, omnia sua per te unum sustineri. Quid te aut horret? quod facis; aut agam gratias? quod non expectas. Tantum velim, fortuna det nobis potestatem, ut incolumes amore nostro persuamur. Tuas literas semper maxime expecto: in quibus cave vereri, ne aut diligentia tua mihi molesta, aut veritas acerba sit. Dat. prid. Non. Sept.

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. **E**XPECTATIONEM nobis non parvam attuleras, cum scriperas Varronem tibi pro amicitia confirmasse, causam nostram Pompejum certe suscepturum: & simul a Cæsare literas, quas expectaret, remissa essent, ¹ auctorem etiam daturum. Utrum id nihil fuit, an adversatae sunt Cæsaris literas? an est aliquid in spe? Etiam illud scriperas, eundem secundum comitia ² dixisse. Fac (si vides quantis in malis jaceam, & si putas esse humanitatis tuæ) me fac de tota causa nostra certiorum. Nam Quintus frater, homo mirus, qui me tam valde amat, omnia mittit spei plena, in metuens, credo, defectionem animi mei. Tuas autem literas sunt varia. Neque enim me desperare vis, nec temere sperare. Fac obsecro te, ut omnia, quæ perspicere a te possunt, sciamus.

¹ *Auctorem*] Qui referret in Senatu, contempto Clodia legis capite, quo cautum erat ne referri liceret. *Man.* Idem in Pison. *De me senatus ita decrevit, Cn. Pompejo auctore & ejus sententia principe.* Ex quo loco videmus ipsum Pompejum fuisse auctorem. Hoc hic promittit, se auctorem daturum,

hoc est, incitaturum qui senatu persuaderet, ut Cicero restitueretur patriæ & dignitati; sive tunc ipse futurus esset auctor hujus rei, ut fuit, sive alius, cujus opera uteretur. *Gravius.*

² *Dixisse*] Habitis comitiis, de me in senatu actum isti. Ep. 13. & 14. *Manur.*

CICERO ATTICO SAL.

XIX. **Q**UOAD ejusmodi mihi literas a vobis afferebantur, ut aliquid ex iis esset expectandum; spe & cupiditate Thessalonicae retentus sum. Postea quam omnis actio hujus anni confecta nobis videbatur, in Asiam ire nolui: quod

& celebritas mihi odio est: & si fieret aliquid a novis magistratibus, abesse longe volebam. Itaque in Epirum ad te statui me conferre; non quo mea interesset loci natura, qui lucem omnino fugerem; sed & ad salutem libentissime ¹ ex tuo portu proficiscar: & si ea practica erit, nusquam facilius hanc miseriam vitam vel sustentabo, vel quod multo est melius, abjecero. Ero cum paucis, multitudinem dimittam. Me tuas literas nunquam in tantam spem adduxerunt, quantam aliorum: attamen mea spes etiam tenuior semper fuit, quam tuas literas. Sed tamen quoniam coeptum est, age quoquo modo coeptum est, & quacunque de causa, non deseram neque optimi atque unici fratris miseras ac luctuosas preces; nec Sextii caterorumque promissa; nec spem ærumnosissimæ mulieris Terentiæ; nec miseriam mulieris Tulliolæ obsecrationem, & fideles literas tuas. Mihi Epirus aut iter ad salutem dabit, ² aut, quod scripsi supra. Te oro & obsecro, T. Pomponi, si me omnibus amplissimis, carissimis, jucundissimisque rebus perfidia hominum spoliatum; si me a meis consiliariis proditum & projectum vides; si intelligis me coactum ut ipse me, & meos perderem, ut me tua misericordia juves, & Quintum fratrem, qui potest esse salvus, sustentens: Terentiam, liberosque meos tueare; me, si putas te istuc visurum, expectes; si minus, invisas, si potes, mihi que ex agro tuo tantum assignes, ³ quantum meo corpore occupari potest; & pueros ad me cum literis quamprimum, & quam sapissime mittas. Dat. xvi. Kal. Octob.

¹ *Ex tuo portu*] Non accipio *επιτοκίον* dicitur, sed revera ex portu: ut sit, ex quo vis portu libenter ad salutem, ex tuo libentissime proficiscar. Ex tuo autem, ex quo tu solvis, cum in Italiam a tuis possessionibus redis. *Manusius.*

² *Aut, quod scripsi supra*] Aut nusquam facilius hanc miseriam vitam vel sustentabo, vel, quod melius est, abjecero. *Idem.*

³ *Quantum*] Cum vitam abjecero. Sic interpretatur Mongaultus noster.

CICERO S. D. ¹ Q. CÆCILIO Q. F. POMPONIANO ATTIC.

XX. QUOD ² quidem ita esse, & ³ avunculum tuum fun-
ctum esse officio, vehementissime probō: gaudere
me tum dicam, si mihi hoc verbo licebit uti. Me miserum,
quam omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consi-
limum, si fides eorum, quibus credidimus, non defuisset: quæ
colligere nolo, ne augeam micromorem. Sed tibi venire in men-
tem certe scio, quæ vita esset nostra, quæ suavitas, quæ di-
gnitas. Ad quæ recuperanda ⁴ per fortunas incumbe, ut fa-
cis, diemque natalem reditus mei cura ut in tuis ⁵ ædibus
amoenissimis agam tecum, & cum meis. Ego huic spei &
expectationi, quæ nobis ⁶ proponitur, maxime tamen volui
prætolari apud te in Epiro: sed ita ad me scribitur, ut pu-
tem esse commodius nos eisdem in locis esse. De domo &
⁷ Curionis oratione, ut scribis, ita est. In universa salute,
si ea modo nobis restitueretur, inerunt omnia; ex quibus nihil
malo, quam domum. Sed tibi nihil mando nominatim: to-
tum me tuo amori, fideique commendo. Quod te in tanta
hereditate ab omni occupatione expediti, valde mihi gratum
est.

¹ Q. Cæcilio Q. F. Pomponiano Attico] T. Pomponio Attico, qui à Q. Cæcilio, avunculo suo, testamento adoptatus, heretique factus, Q. Cæcilius Q. F. Pomponianus Atticus appellabatur, veteri prænomine omisso, nomine ita conservato, ut in suis defineret, cognomine eodem: ex usitata adoptionum formula. Man.

² Quod quidem ita esse] Epistolam cum præscriptione conjungit, ut ep. ult. lib. I. Fam. Corradus.

³ Avunculum] Q. Cæcilius, de quo ep. 1. lib. I. te adoptasse & heredem fecisse. Idem.

⁴ Per fortunas] Genus obtestationis, quod usurpamus in re misera, nec unquam sine dolore. Per fortunas miseras nostras; vide ne puerum perditum perdamus: in epistola ad Terentiam. Per fortunas tuas, dixit Cælius, per liberos; Cicero, te oro, & obsecro, ne quid gravius de salute, & incolumitate tua consulas. Manutius.

⁵ Ædibus] Ab avunculo relicti.

⁶ Proponitur, maxime tamen] Melius fortasse legetur: proponitur maxima, tamen. Corrad. Illud tamen quo pertineat nemo dixerit, & plane id respicit Latine lingua, imo omnium linguarum usus & ratio. Quid mihi accuratius hæc perpendenti in mentem venerit aperiam doctis hominibus: illi judicent recte viderem, an secus. Cicero enim nimirum scripsisse: Ego huic spei & expectationi, quæ nobis proponitur cum maxime, volui prætolari apud te in Epiro. Cum maxime Cicero est in præfenti tempore, in præfentia. Orat. de Harusp. resp. cap. 15. Verum tamen antiquus negligimus: etiamne ea negligemus, quæ sunt cum maxime? Grævius.

⁷ Curionis oratione] Quia Clodius Cicero- nis domum Libertati consecraverat, ideo Atticus cum Curione, qui pontifex erat, sermonem habuerat de domo liberanda. Manu- tius.

est. Quod facultates tuas ad meam salutem polliceris, ut omnibus rebus a te præter cæteros juver, id quantum sit præsidium video: intelligoque te multas partes meæ salutis & suscipere, & posse sustinere: neque, ut ita facias, rogandum esse. Quod me veras quicquam suspicari accidisse ad animum tuum, quod ⁸ secus a me erga te commissum, aut prætermis- sum videretur, geram tibi morem, & liberabor ista cura: tibi tamen eo plus debebo, quo tua in me humanitas fuerit excelsior, quam in te mea. Velim, quid videas, quid intelligas, quid agatur ad me scribas: ⁹ tuosque omnes ad no- stram salutem adhortere. ¹⁰ Rogatio Sextii ¹¹ neque dignita- tis satis habet, nec cautionis. Nam & nominatim ferre oportet, & ¹² de bonis diligentius scribi: & id animadvertas velim. Dat. iv. Non. Octob. Theflonica.

⁸ Secus a me erga te] Responderat Atticus ad id, quod Cicero scripserat, Mea officia & studia parum autem susceperunt. Ep. 15. Idem.

⁹ Tuosque omnes] Lege, tuosque, omnesque ad nostram &c. Muretus.

¹⁰ Rogatio Sextii] Sextius tribunus ple-

bis designatus rogationem scripserat de Cice- rone restituendo; quam deinde in magistratu ferret. Eam rogationem Atticus ad Cicero- nem miserat. Manutius.

¹¹ Neque dignitatis] Cum de me nomi- natim non ferat. Idem.

¹² De bonis] A Clodio publicatis. Corradus.

CICERO ATTICO SAL.

XXI. TRIGINTA dies erant ¹ ipsi, cum has dabam lite-
ras, per quos nullas a vobis acceperam. Mihi au-
tem erat in animo jam, ut antea ad te scripsi, ire in Epi-
rum, & ibi omnem casum potissimum expectare. Te oro,
ut, si quid erit, quod perpicias quamcumque in partem,
quam planissime ad me scribas: & meo nomine, ut scribis,
litteras, quibus putabis opus esse, ut des. Dat. v. Kal. ² No-
vemb.

¹ Ipsi] Integri. Locutio antiquis scripto- ribus usitata. Ego, inquit in epistola ad Cæ- lium, cum ab bonis decem ipsos dies fuisset.

Manutius.
² Novemb.] Additur in veteri libro, Theflonica. Botius Bætzianus.

CICERO ATTICO SAL.

XXII. **E**TSI diligenter ad me Quintus frater, ¹ & Piso, quæ essent acta, scripserant: tamen vellem tua te occupatio non impedisset, quo minus, ut consuesti, ad me quid ageretur, & quid intelligeres, perscriberes. Me adhuc Plancius liberalitate sua ² retinet, jam aliquoties conatum ire in Epirum. Spes homini est injecta, non eadem quæ mihi, posse nos una ³ decedere: quam rem sibi magno honori sperat fore. Sed jam, cum adventare ⁴ milites ⁵ dicentur, faciendum nobis erit ut ab eo discedamus. Quod cum facimus, ad te statim mittemus, ut scias ubi simus. ⁶ Lentulus suo in nos officio, quod & re, & promissis, & literis declarat, spem nobis nonnullam affert Pompeji voluntatis. Sæpe enim tu ad me scripsisti, eum totum esse ⁷ in illius potestate. De ⁸ Metello scripsit ad me frater, quantum speraret, ⁹ profectum esse per te. Mi Pomponi, pugna ut tecum & cum meis mihi liceat vivere, & scribe ad me omnia. Pre-mor cum lustu, tum desiderio rerum omnium, quæ mihi me cariores semper fuerunt. Cura ut valeas.

Ego, quod per Thessaliam si irem in Epirum, per diu nihil eram auditurus, & quod mei studiosos habeo Dyrrachinos, ad eos petrexi, cum illa superiora Thessalonice scripsissem. Inde cum ad te me convertam, faciam ut scias: tuque ad me velim omnia quam diligentissime, cuiusmodi sunt, scribas. Ego jam aut rem, aut ne spem quidem expecto. Dat. vi. Kalend. Decemb. Dyrrachii.

CI-

¹ *Piso*] C. Piso Frugi, Tulliole vir. Ep. lib. I. *Manlius*.
² *Retinet*] Thessalonice. *Idem*.
³ *Decedere*] Quæstor enim erat Plancius in Macedonia, prætor L. Appulejo. In oratione pro Plancio. *Idem*.
⁴ *Milites*] Quos L. Piso præconsul, L. Appulejo prætor Macedoniae successurus, præmiserat. Ab his autem ideo timebat, quod sibi Pisonem inimicissimum cognoverat, ut pote cuius in consulatu a Clodio pulsus esset. *Idem*.

⁵ *Dicentur*] Faerni liber, *dicentur*. Malaspina, *dicantur*. Gravius, *dicentur*.
⁶ *Lentulus*] Consul designatus cum Metello Nepote. Fam. lib. I. *Idem*.
⁷ *In illius potestate*] Quia debebat Lentulo Pompejus. Vide ep. ad Lentulum, lib. I. Fam. *Idem*.
⁸ *Metello*] Nepote, consule designato, fratre P. Clodii. *Idem*.
⁹ *Profectum*] *Profectum* est in antiquo, pro *profectum*. Urinus. Scribendum esse *profectum*, censuit etiam Marcus. *Græv.*

CICERO ATTICO SAL.

XXIII. **A**NTE d. v. Kal. Decemb. tres epistolas a te cepi; unam datam a. d. VIII Kal. Novemb. in qua me hortaris, ut forti animo mensum ¹ Januarium expectem: eaque, quæ ad spem putas pertinere, de Lentuli studio, de Metelli ² voluntate, de tota Pompeji ratione, perscribis. In altera epistola præter consuetudinem tuam diem non adscribis: sed satis significas tempus: lege enim ³ ab octo Tribunis plebis ⁴ promulgata, scribis te eas literas eo ipso die dedisse, id est a. d. iv. Kal. Novemb. & quid putetis ⁵ utilitatis eam promulgationem attulisse scribis. In quo si etiam nostra salus ⁶ cum hac lege desperata erit, velim pro tuo in me amore hanc inanem meam diligentiam, miserabilem potius, quam ineptam putes: sin est aliquid spei, des operam ut majore diligentia posthac ⁷ a novis magistratibus defendamur. Nam ea veterum Tribunorum plebis rogatio tria capita habuit; unum de reditu meo, scriptum incaute. Nihil enim restituitur, præter civitatem, & ⁸ ordinem: quod mihi pro meo casu satis est. Sed quæ ⁹ cavenda fuerint, & quo modo, te non fugit. Alterum caput est ¹⁰ tra-

¹ *Januarium*] Cujus mensis die primo novi consilii magistratum intiri erant.

² *Voluntate*] A Cicerone non amplius aliena. *Manutius*.

³ *Ab octo*] Collegis Clodii: veteres enim tribunos plebis intelligit, ut ipse paulo post declarat. *Idem*.

⁴ *Promulgata*] De reditu Ciceronis: quæ tamen lata non est, duobus reliquis tribunis intercedentibus, P. Clodio, & Elio Ligure. *Idem*.

⁵ *Utilitatis*] Etiam si lex lata non sit, hæc tamen octo tribunorum promulgatio hoc attulit utilitatis, quod mox a novis tribunibus majore studio in magistratu causa suscipietur: quippe cum intelligent, Clodiana potentia nervos jam esse magna ex parte præcisos, quando de reditu Ciceronis promulgant octo tribuni plebis, quorum nemo magistratus initio promulgante Clodio legem in Ciceronem, ausus erat intercedere. Hoc utilitatis putabat Atticus eam promul-

gationem attulisse. *Idem*.

⁶ *Cum hac lege*] Quæ desperata erat, cum intercessissent duo tribuni plebis Clodius, & Ælius. *Idem*.

⁷ *A nostris*] Rectius legeretur, *A novis*. Sequitur enim *de reditu*, *Peterus*. Et, *Novis*, pro designatis accipit. Aut *Nostris*, nostram causam adiuvantibus. *Idem*.

⁸ *Ordinem*] Senatorium; quem, qui legibus ejiciuntur, cum civitate simul amittunt. Sibi tamen ereptum lege Clodia non esse, in Oratione pro Domo probat. *Idem*.

⁹ *Cavenda*] Cavendum autem fuerat de domo, & de bonis. Quod tribuni plebis in lege omiserant. *Idem*.

¹⁰ *Tralaticium de impunitate*] Quæcumque lata unquam lex fuit, in ea hoc scriptum est, ut, si quid ejus legis causa contra alias leges factum esset, id latiori impune esset. Est autem, *Tralaticium*, usitatum, aliunde translatum. *Idem*.

tralaticium de impunitate, si quid contra alias leges ejus legis ergo factum sit. Tertium caput, mi Pomponi, quo consilio, & ¹¹ a quo sit inculcatum vide. Scis enim Clodium fanxisse, ut vix, ¹² aut omnino non posset nec per Senatum, nec per populum infirmari sua lex. Sed vides nunquam esse observatas sanctiones earum legum, quæ abrogarentur. Nam si id esset, nulla fere abrogari posset: neque enim ulla est, quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis: sed, cum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo non eam abrogari oporteat. Hoc ¹³ cum revera ita sit; cum semper ita habitum observatumque sit, octo nostri Tribuni plebis caput posuerunt hoc: *si quid in hac rogatione scriptum est, quod per leges, plebisve scitum, ¹⁴ hoc est, quod per legem Clodiam, promulgare, abrogare, derogare, obrogare ¹⁵ S. F. sua non liceat, non licuerit; quodve ei qui promulgavit, abrogavit, derogavit, obrogavit, ob eam rem pœna mulcæve sit, E. H. L. N. R.* Atque ¹⁶ hoc in illis Tribunis plebis non ladebat. Lege enim collegii sui non tenebantur: quo major est suspicio malitiæ alicujus, cum id, quod ad ipsos nihil pertinebat, erat autem contra me, scriperunt: ut novi Tribuni plebis si essent timidiore, multo magis sibi eo capite utendum putarent. Neque id a Clodio prætermisum est. Dixit enim in concione

a. d.

¹¹ A quo] Ex octo tribunis plebis quis caput hoc inculcaverit. Idem.

¹² Aut omnino] Lege, aut, ut omnino &c. Boliu Baluzianus.

¹³ Cum revera] Lege, cum & re vera ita sit, & cum semper &c. Idem.

¹⁴ Hoc est quod per legem Clodiam] Hæc verba a cæteris apicum varietate distinguenta, quod Ciceronis hoc glossama, quod ille de suo ad Tribunarie rogationis contextum addidit, inconsideratam Tribunorum recordiam ridens, qui menti propositoque, quod in animo habebant, repugnans caput adscripserant: qua salva manente Cicero ab exilio revocari non poterat, ac proinde ut effectum haberet rogatio, & res ad exitum perduceretur, ei legi nominatim derogari, obrogari, abrogari necesse erat. Briffonius.

¹⁵ S. F.] Sine fraude, hoc est, sine dâmo. Quod sequitur, E. H. L. N. R. hoc est,

Ejus hæc lege nihil rogatur. Vide Briffonium de Formulâ.

¹⁶ Hoc in illis] In veteribus tribunis plebis quod Clodius in sua lege posuerat, ut ei pœna esset constituta, qui promulgasset, abrogasset, derogasset, ut lege ipsius non tenebantur: siquidem tribuni plebis si quam quis ex collegio suo legem tulisset, ea lege soluti erant. Itaque, cum hoc tertium caput, de vitanda legis Clodia sanxisset, qua ipsi non tenebantur, sine causa posuerunt: veror, inquit, ex octo tribunis plebis ne quis malitiose fecerit, ut deinde novum, multo magis eum rogationem de me ferent, quod usus viderent eos, qui tamen Clodia lege non tenebantur. Neque vero necessarium videbatur, cum lex abrogaretur, ab illis sanctionibus, quæ in ea lege essent, cavere. Abrogata enim lege, sanctiones non observantur. Manutius.

a. d. III. Non. Nov. hoc capite designatis Tribunis plebis præscriptum esse quid liceret: tamen in lege nulla esse ¹⁷ ejusmodi caput, te non fallit. Quod si opus esset, omnes in abrogando uterentur. Ut Ninnium, aut cæteros fugerit ¹⁸ investiges velim: & quis attulerit; & quare octo Tribuni plebis ad Senatum de me referre non dubitarint; ¹⁹ sive quod observandum illud caput non putabant, iidem in abrogando tam cauti fuerint, ut id metuerent, ²⁰ soluti cum essent; quod ne iis quidem, qui lege tenentur, est curandum. Id caput sane nolim novos Tribunos plebis ferre: sed perferant modo quid libet: uno capite, quo revocabor, (modo res conficiatur) ero contentus. Jam dudum pudet tam multa scribere. Vereor enim, ne re jam desperata legas; ut hæc mea diligentia miserabilis tibi, aliis irridenda videatur. Sed si est aliquid in spe, vide legem, quam ²¹ T. Fadio scriptis ²² Visellius: ea mihi perplacet. Nam Sextii nostri, quam tu tibi probari scribis, mihi non placet. Tertia est epistola prid. Id. Novemb. data: in qua exponis prudenter & diligenter, quæ sint, quæ rem distingere videantur, de Crasso, de Pompejo, de cæteris. Quare oro te, ut, si qua spes erit posse studiis bonorum, auctoritate, ²³ multitudine comparata rem confici, des operam ut uno impetu ²⁴ perfringatur; in

Tom. VIII.

Y

eam

¹⁷ Ejusmodi caput] Nemo enim sibi cavendum putavit a sanctione legis, quam abrogaret. Neque opus est: nam si esset, omnes in abroganda lege ejusmodi capite sibi caverent. Idem.

¹⁸ Investiges] Investiga, inquit, ejus capitis addendi quis fuerit auditor, & quare octo tribuni plebis ad senatum de me referre non dubitarint. Si enim idcirco non dubitarunt, quod observandum illud caput non putabant, quo Clodius fauaxerat, ne de me referri, neve dici liceret: iidem postea tam cauti esse voluerunt, ut caput illud, quod ad senatum referentes non observarent, in abroganda lege Clodia metuerent? Idem.

¹⁹ Sive quod] Locus corruptus. Legendum putat, si qui, Corradus: si enim, quod, Manutius: sive quod, Boliu: sique observandum, Grævius.

²⁰ Soluti cum essent] Quia lege collegii sui non tenebantur. Manutius.

²¹ T. Fadio] Quam T. Fadiu tribunu plebis designatus anno sequenti de Cicerone ferret. De hoc in oratione post reditum in senatu, & lib. I. ad Q. fratrem. Idem.

²² Visellius] Jurisconsultus, Ciceronis confobrinus, de quo in Bruto. Idem.

²³ Multitudine comparata] Ut ex omni fere Italia Romam convenirent ad diem rogationis ferenda. Idem.

²⁴ Perfringatur] Hæret hic oratio, nec est dictum de ulla re, quæ perfringi posset. Hinc Manutius & M. Brutu ediderunt, perfringatur, subintelligentes, ea quæ distinet. Sed contra librorum, ut puto, fidem, ex sola conjectura. In Helmsf. est perfringatur. Immutata una literula scribendum: Ut uno impetu perfringatur. Quæ est lectio perolepans, id significans, ut uno impetu omnia removeamus quæ nunc morantur nostra vota & desideria. Grævius.

eam rem incumbas, ceterosque excites. Sin, ut ego perspicio cum tua conjectura, tum etiam mea, spei nihil est; oro obtestorque te, ut Quintum fratrem ames, quem ego miserum misere peridi; neve quid cum patiare gravius consuleres de se, quam expediat fororis tuæ filio; meum Cicero-nem, cui nihil misello relinquo præter invidiam & ignominiam nominis mei, tuare quoad poteris; Terentiam, unam omnium ærumnosissimam, sustentens tuis officiis. Ego in Epimurum proficiscar, cum ²⁵ primorum dierum nuntios excepero. Tu ad me velim proximis literis, ut se initia dederint, perscribas. Dat. prid. Kal. Decemb.

²⁵ *Primorum dierum*] Post initum a tribunis plebis magistratum: quod xv. id. Decembris fiebat. *Manutius.*

CICERO ATTICO SAL.

XXIV. ANTEA cum ad me scripissetis, ¹ vestro consensu Consulum provincias ² ornatas esse: etsi verbar quorsum id casurum esset, tamen sperabam vos aliquando vidisse prudentius: posteaquam mihi & dictum est & scriptum, vehementer consilium vestrum reprehendi, sum graviter commotus; quod illa ipsa spes exigua, quæ erat, ³ videtur esse sublata. Nam si Tribuni plebis nobis succenserent, quæ potest spes esse? Ac videntur jure succensere: cum ⁴ expertes consilii fuerint, qui causam nostram susceperant; & ⁵ nostra concessione omnem vim sui juris amiserint: præ-

¹ *Vestro consensu*] Consensistis, ut senatus provincias decerneret consulis designatis Lentulo, & Metello; quam rem novi tribuni plebis usque differri volebant, dum ipsi magistratum ingrederentur: non ut senatus-consultum impedirent, sed ut non impedientes, eo quasi beneficio consules ad nostram causam adungerent. *Manutius.*

² *Ornatas*] Verbum est sæpe de provinciis usurpatum ab antiquis scriptoribus. Quod ita accipio, ut cum ipsis provinciis simul decernerentur eæ res, quæ provincias administrantibus necessariæ putarentur, ut milites, pecunia, & hujusmodi. Sic *Ornate*

classen in oratione pro Lege Manilia, pro intruere: ornate provinciæ lege curiata, quorum rectoribus imperium, exercitus, stipendium, legati dabantur. Sed lege curiata non omnes ibant in provincias, ideoque non omnes publico sumptu. *Epist. 9. l. 1. Fam. Idem.*

³ *Videtur*] *Videretur.* Bofius *Baluzian.*

⁴ *Expertes consilii*] Hoc enim sine eorum consilio fecistis. *Manutius.*

⁵ *Nostra concessione*] Nisi enim concessum a nobis esset, ut a senatu consularibus provinciæ ornarentur, dilata res a veteribus tribunis plebis ad novos devenisset. Quæ cum nostra con-

ferim cum ita dicant, se nostra causa voluisse suam potestatem esse de Consulibus ⁶ ornandis, non ut eos impedirent, sed ut ad nostram causam ⁷ adungerent. Nunc si Consules a nobis alieniores esse velint, posse id ⁸ libere facere; sin velent nostra causa, ⁹ nihil posse ¹⁰ se invitis. Nam quod scribis; ni ita nobis placuisset, illos hoc idem per populum affecturos fuisse; invitis Tribunis plebis fieri ¹¹ nullo modo potuit. Ita vereor, ne & studia Tribunorum amiserimus: &, si studia maneant, vinculum illud adjungendorum Consulum amissum sit. Accedit aliud non parvum incommodum, quod gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, Senatam ¹² nihil decernere antequam de nobis actum esset, amissa est; præsertim ¹³ in ea causa, quæ non modo necessaria non fuit, sed etiam inusitata, ac nova. Neque enim unquam arbitror ornatas esse provincias designatorum: ut, cum in hoc illa constantia, quæ erat mea causa suscepta, imminuta sit, ¹⁴ nihil jam possit non decerni. Jam his, ¹⁵ ad quos relatum est, amicis placuisse, non mirum sit. Erat enim difficile reperire, qui contra tanta commoda duorum consulum palam sententiam diceret. Fuit omnino difficile non obsequi vel amicis-

Y 2 mo

concessione ante confecta sit, quam ingressi magistratum sui juris vi, & potestate uti potuerint, jure nobis succenserent. *Idem.*

⁶ *Ornandis*] Sic *ornare Prætoris*, Ep. 3. lib. 2. ad Q. fr. sic *magistratus omnes*, Liv. lib. XLII. sic *decemviro*, Orat. 2. contra Rull. & quibus ornarentur rebus. Consules autem erant P. Lentulus, & Q. Metellus Nepos. *Corradus.*

⁷ *Adungerent*] Beneficio non impediendi. *Manutius.*

⁸ *Libere facere*] Quia nihil amplius a nobis expectent, cum jam sui voti compositi facti sint, provincias per senatum affecturi. *Idem.*

⁹ *Nihil posse*] Nihil enim ipsi per se consules possent, cum penes tribunos plebis sit intercedendi potestas. *Idem.*

¹⁰ *Se invitis*] Ipsi tribunis plebis qui causam habent, cur nobis succenserant. *Idem.*

¹¹ *Nullo modo*] Quia tribuni plebis cum lex de provinciis consularibus ad populum

ferretur, intercedere potuissent. Quo metu consules ad conciliandos sibi tribunos omnia nostra causa fecissent, si de nobis prius in senatu, quæ de provinciis, ageretur. Nunc video vestro consensu factum esse, prius ut ageretur de provinciis. Ita neque jam consules tenemus: quibus, nulla nunc necessitate obstrictis, liberum est quidquid volunt: & tribunos plebis, cum jure succensere possint, vereor ne amiserimus. *Idem.*

¹² *Nihil decernere*] Nam quancunque de re Cons. verbum facere coeperunt, aut referre ad Senatum, cunctis ordo reclamant. Ostenditque nihil eos esse acturos, nisi prius de me referant. *Orat. in Pst. post red. in Senat. & pro Sext. Corradus.*

¹³ *Præsertim in ea causa*] De ornandis provinciis. *Idem.*

¹⁴ *Nihil jam posse non decerni*] Jam nihil erit, quod nostræ causæ non anteponeatur. *Manutius.*

¹⁵ *Ad quos relatum est*] Quos hac de re consultos a nobis esse scribis. *Idem.*

mo homini Lentulo, vel Metello, qui ¹⁶ similitatem humanissime deponeret. Sed vereor ¹⁷ ne hos tamen tenere potuerimus, Tribunos plebis amiserimus. Hæc res quemadmodum ceciderit, & tota res quo loco sit, velim ad me scribas; & ita ut instituisti: nam ista veritas, etiam si jucunda non est, mihi tamen grata est. Dat. iv. Id. Decemb.

¹⁶ Similitatem humanissime deponeret] In tribunatu susceptam, ep. 2. lib. 3. Fam. Deposuit autem eam in templo Jovis, permotus cum Senatus auctoritate, tum P. Servilii gravitate dicendi. *Orat. de Provinci. Cons. in Pij. Et post red. in Senat. Corrad.*
¹⁷ Ne hos tamen] Legendum, ne hos cum tenere poterimus, &c. *Mareus.*

CICERO ATTICO SAL.

XXV. **P**OST tuum a me discessum literæ mihi Roma allatæ sunt, ex quibus perspicio nobis in hac calamitate tabescendum esse: neque enim, (sed bonam in partem accipies) si ulla spes salutis nostræ subesset, tu pro tuo amore in me hoc tempore discessisses. Sed ne ingrati, aut ne omnia velle nobiscum una interire videamur, hoc omitto: illud abs te peto, des operam, id quod mihi affirmasti, ut te ante Kal. Jan. ubicunque erimus, sistas.

CICERO ATTICO SAL.

XXVI. **L**ITERÆ mihi a Quinto fratre cum senatus-consulto, quod ¹ de me est factum, allatæ sunt. Mihi in animo est ² legum lationem expectare; & ³ si obrectabitur, utar ⁴ auctoritate Senatus, & potius vita, quam patria carebo. Tu, quæso, festina ad nos venire.

¹ De me] In patriam revocando. *Man.*
² Legum] In eo enim senatus-consulto scriptum erat, non solum ut lex de Cicerone, sed ut aliæ item leges aliis de rebus eodem tempore ferrentur. *Idem.*
³ Si obrectabitur] Si quis tribunus plebis legum lationem impediet. *Idem.*
⁴ Auctoritate Senatus] In patriam redibo; etiam si mihi ob eam rem dimicatio cum inimicis impedeat. Legis tamen la-

tionem expectavit: rediit enim non ante pridie nonas Sext. *Idem.* *Uti auctoritate Senatus dicebantur, qui rem suscipiebant senatui probatam & placitam; et si de ea, ob intercessionem Tribunorum & alia impedimenta, senatus-consultum solenne fieri, & legitimum non potuisset: contempto periculo, quod propterea metuendum esset. Livius, IV. 57; ubi videndus Sigonius. J. F. Gronovius.*

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

XXVII. **E**X tuis literis, & ex re ipsa nos funditus perisse video. Te oro ut, quibus in rebus mei tui indigeant, nostris miseriis ne desis. Ego te, ut scribis, cito video.

EPI-